

PROFILAKTIK ISHLARNI TASHKIL ETISHDA PSIXOLOGIK BILIMLARDAN FOYDALANISH ZARURATI

Namangan viloyati IIB psixologik ta'minlash guruhi psixologi leytenant

Fattohxonov Xasanxo'ja Iminxo'ja o'g'li

Annotatsiya. Ushbu maqolada profilaktik ishlarni tashkil etishda psixologik bilimlardan foydalanish zarurati haqida ko'plab masalalar yuzasidan tushunchalar berilgan.

Kalit so'zlar: muloqot jarayoni, kommunikativ faoliyat, ta'lim, psixologik xususiyatlar.

Ichki ishlar organlari xodimlari o'z faoliyatlarida shaxslararo idrok etish xususiyatlarini inobatga olishlari, ijtimoiy idrok effektlarining salbiy ta'sirlarini yo'q qilishga, o'zida va tergov qilinayotgan voqeaga daxldor shaxslarda ijtimoiy maylning paydo bo'lishiga yo'l qo'ymasliklari juda muhim. Masalan, tergovchi tanib oluvchini tanib olishga tayyorlash chog'ida «Hozir sizni tunagan jinoyatchini tanib olishingiz kerak» kabi iboralardan qochishi lozim. Bunday iboralar jinoyatchini idrok etishga mayllik yuzaga kelishiga olib keladi, agar tanib olinayotgan shaxsning qiyofasi «jinoyatchi» stereotipiga mos kelmasa, bu tanib olish natijalarining noto'g'ri chiqishiga olib kelishi mumkin. Bunday hollarda «Hozir siz ko'rsatilgan shaxslar orasida sizning pul solingan hamyoningizni tortib olgan odamni tanib olishingiz kerak» kabi neytral iboralardan foydalanish kerak. Bu maylning salbiy ta'siri imkoniyatini kamaytiradi . Ichki ishlar organlari xodimlari xizmat faoliyatida muloqotning nutqiy vositalaridan foydalanish juda muhim o'rin tutadi. Xodim xizmat faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan bevosita muloqot jarayonida yoki turli xil hujjatlarni tuzishda o'z fikrlarini to'g'ri ifodalash, ularni to'g'ri bayon etishiga bog'liq.

Respondentlar o'rtasida o'tkazgan tadqiqotlarimizning ko'rsatishicha, profilaktika inspektorlari tomonidan shaxslardan ko'rsatuvlar olishda quyidagi holatlar yuzaga kelmoqda:

- indamaslik, mavhumlik, holat yuzasidan shaxsiy va boshqa ishtirokchilarning harakatlaridagi ba'zi elementlarning keltirilmasligi;
- holat yuzasidan detal va elementlarga o'ylab topilgan qo'shimchalar;
- jinoiy ishning vaqti, joyi oqibatlarini izohlab berishda alohida fragmentlarning joy almashib, aralashib ketishi;
- o'ylab topilgan holat va detallarning alohida elementlari o'zgarib ketishi.

Huquq-tartibot organlari xodimlarining psixologik bilimlari kishilar xulq-atvoridagi nosamimiy va yashirin holatlarni aniqlashda, shuningdek, jinoyat ishini ochishda muvafaqqiyatli samara beradi. Yolg'on va yashirin holatlar diagnostikasi kishilarning nutqiy ifodasi asosida quyidagicha tahlil qilinishi mumkin. Bunday usul rost va yolg'on fikr bildirishdagi muayyan mezon va belgilarga asoslanadi.

Ichki ishlar organlari xodimlari fuqarolar bilan munosabatga kirishishda keskin qarorlar qabul qilishga to'g'ri keladi. Ularning jinoyatga aloqador yoki uning o'zi jinoyat yoki huquqbuzarlik sodir etganligini aniqlash kerak bo'ladi. Jinoyatni sodir etgan shaxslar doimo o'zlarining haq ekanliklarini aytishadi. Shunday qilib, kishilardagi samimiyligni, xulq-atvori va xatti-harakatlari bilan bog'liq indikatorlar asosida ularning qanday holatda ekanliklarini qanday aniqlash mumkin?

Profilaktik ishlarni tashkil etishda xodimlarning fuqarolar bilan psixologik aloqa o'rnatish muhim prosedura hisoblanadi. Psixologik aloqa tushunchasi – muloqot turlarining keng ravishda amalga tatbiq qilinishi bo'lib ushbu jarayonda insonning holatiga sezilarli ta'sir ko'rsatiladi. Xohlagan axborotni muloqot jarayonida to'liq berish, uning to'g'ri qabul qilinganligi haqidagi signal qoniqish holatini vujudga keltiradi va muloqot jarayonini faollashtiradi.

Har bir muloqotda bir necha maqsad ko'zda tutilishi mumkin. Ichki ishlar organlari xodimi shaxsning voqealarga aloqadorligi qay darajada ekanligidan kelib chiqqan holda

ma'lumotlarni yana bir marotaba tekshirib ko'rish, o'zidagi mavjud ma'lumotlarni boyitish maqsadini ko'zlashi mumkin.

Muloqot doimo inson tabiati bilan bog'liq bo'ladi. Masalan, shaxs janjalkash bo'lishi mumkin, janjal nizolar natijasida yuzaga keladi. Bunda shaxsning nizoli vaziyatni keltirib chiqaradigan holatlarini o'rganish kerak bo'ladi.

Ichki ishlar organlari xodimlari fuqarolar bilan muloqot qilishi uchun chuqur bilim va quyidagi ijtimoiy-psixologik fazilatlarga ega bo'lishlari kerak:

- notanish shaxslar bilan tezda muloqotga kirishish, ularga ma'qul bo'lish;
- boshqa shaxslarning gapini eshita olish qobiliyatiga ega bo'lish;
- odamlarga psixologik ta'sir ko'rsata bilish;
- muloqot jarayonida psixologik to'siqlarni bartaraf etish va hokazo.

Ichki ishlar organlari xodimlarining kommunikativ faoliyati maxsus jihatlarga ega bo'lib, u bir qator psixologik xususiyatlarni, birinchidan, ichki nutqning o'ziga xos tomonlarini, ikkinchidan, uning qiyinligini ko'rsatadi. Ushbu muloqotning muhim xususiyati uning kasbiy yo'nalganligidir. Zero, xodimlar jinoyat qilgan shaxslarni, guvohlar va jabrlanuvchilarni aniqlash maqsadida boshqa shaxslar bilan muloqotda bo'ladilar. Huquqni muhofaza qilish idoralari xodimlari haqiqatni ochishga harakat qilsalar, jinoyatchilar, aksincha, jinoyatni yashirishga, yolg'on ma'lumot berishga, jinoiy javobgarlikdan qutilishga intiladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Saitkulov K.A. Ichki ishlar organlari profilaktika xizmatlarining fukarolik jamiyati institutlari bilan hamkorligini tashkil etish: o'kuv-amaliy ko'llanma / yuridik fanlar doktori, prof. I. Ismailovning tahririda. – t.: o'zbekiston respublikasi iiv akademiyasi, 2015. – 123 b.

2. Xo'jaqulov S.B. Huquqbuzarliklar umumiy profilaktikasini takomil-lashtirish: Monografiya / Mas'ul muharrir yu.f.d., dos. I.Yu. Fazilov. T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2019. 4 b.

3. Ismailov I. Saitqulov Q.A., Huquqbuzarliklar viktimologik profilaktikasi chora-tadbirlari: Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. –T.:, 2015. B–54-66.

4. Xo'jaqulov S.B. "Huquqbuzarliklar umumiy profilaktikasini takomillashtirish (ichki ishlar organlari misolida)"// dok. diss. aftref// T.: 2018.B–20.